

Introduktion till
Socialkonsekvensbeskrivning
- SKB, samt metod vilken
kan användas inom SKB

Kandidatarbete vid institutionen för stad och land i Uppsala, LA- avdelningen
EX0285Kandidatarbete i landskapsplanering, 2009, 15hp på
landskapsarkitektprogrammet

© Jenni Kullinger

Titel: *Introduktion till Socialkonsekvensbeskrivning - SKB, samt metod vilken kan användas inom SKB*

Nyckelord: Social konsekvensbeskrivning, Socialkonsekvensbeskrivning, SKB, Social analys, Metodutveckling, Analysmetod

Handledare: Tuula Eriksson, Institutionen för stad och land

Examinator: Per Berg, Institutionen för stad och land

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se/>

1. Introduktion

Det här är ett kandidatarbete och skrivs inom ramen för Landskapsarkitektprogrammet. Sociala frågor är för mig ett intressant, viktigt och självklart ämne inte minst inom landskapsplanering eftersom att det är för människor som vi skapar miljöer. En dag slog tanken mig: ”Om det finns Miljökonsekvensbeskrivningar, borde det då inte finnas någonting som heter Socialkonsekvensbeskrivningar?” För att besvara min fråga sökte jag efter ordet på Internet. Det visade sig att det finns något som heter Socialkonsekvensbeskrivning, SKB. Så tog arbetet sin början.

1.1 Bakgrund

Sociala konsekvenser har studerats långt innan Miljökonsekvensbeskrivning, MKB blev ett begrepp. Det fanns ett särskilt intresse av de konsekvenser som hände i Europa till följd av den transport- och industriutveckling som skedde i Europa i slutet av 1700-talet. Innan 1970-talet handlade det dock snarare om en analys av vad som hade hänt, inte vad som skulle kunna ske. Det tog tid att utveckla SKB. Sociala frågor har länge nonchalerats. Fram till 1980-talets har intresset för SKB varit mindre i Europa än i USA och Kanada. (Barrow 1997)

Enligt Clas Florgård, professor och landskapsarkitekt vid Sveriges lantbruksuniversitet (SLU), började SKB utvecklas först när MKB blivit erkänt och fick därför sent genomslag i Sverige. När den till slut slog igenom på 80-talet skedde det med stor kraft. SKB var enligt Florgård ett verktyg för de yrken som inte fick sin röst hörd i processen. När SKB hamnade i ropet kände sig andra yrkesgrupper åsidosatta som ekonomer, vilka istället utvecklade Ekonomikonsekvensbeskrivning – EKB.

Vid genomförande av åtgärder, planer och program är det idag mer eller mindre lagbundet att analyser ska göras med avseende på miljö och ekonomi. Det finns inga formella krav gällande sociala frågor. Det finns heller inte någon etablerad modell för SKB.

Sociala konsekvenser kan dels ske på *individnivå*, individens upplevelser av sin livsmiljö. Om man har låg autonomi upplever man låg känsla av sammanhang - att samhället är överblickbart, begripligt och hanterbart. Känner man inte detta hamnar man lätt i ett utanförskap till exempel i arbetslöshet eller sjukskrivning. (Antonovsky, 2005) SKB skulle kunna fylla ett tomrum i MKB där inte bara den fysiska miljön utan också den sociala miljön studeras. Sociala konsekvenser kan också handla om strukturella konsekvenser, på *samhällsnivå*. Om det inte finns villkor för att mötas, om majoriteter och minoriteter förskjuts, ökar sannolikheten för konflikter. Med det fysiska avståndet ökar också det psykosociala avståndet. Föreställda gemenskaper mynnar ut i innanför- och utanförskap.

1.2 Syfte

Mitt syfte är att undersöka det nuvarande kunskapsläget och kartlägga metoder liknande SKB som används idag samt skissa på ett instrument/metod för landskapsarkitekter och liknande professioner som kan hjälpa oss att skapa socialt fungerande miljöer som stimulerar till möten och ökad social sammanhållning.

1.3 Metod

Jag har inget konkret projekt utan har fokuserat och diskuterat SKB som metod. Jag har gjort en litteraturundersökning över nuvarande kunskapsläge inom SKB samt samtalat med yrkesverksamma som arbetat med sociala frågor inom planeringsprocesser. Jag ville i min litteraturundersökning och i intervjuerna bland annat få olika perspektiv på SKB, nackdelar och fördelar med metoden, men också hur man kan jobba med sociala frågor i planeringsprocesser.

Jag har använt både ett kvalitativt och ett kvantitativt angreppssätt för att uppnå syftet med min undersökning. Kvalitativt i den meningen att jag använt mig av litteraturundersökning och intervju för att bilda mig en grund för att därefter kunna utveckla en metod. Kvantitativt så till vida att den information jag inhämtat har lett till utvecklingen av en egen enkät för SKB. Därutöver har jag testat enkäten i praktiken för att ta reda på förståelsen och om den skulle kunna fungera som social analysmetod. Tanken är att ge sociala frågor större utrymme i planeringen samt att få med allmänheten för ökad insyn och påverkan.

Jag har valt att inte använda någon ”färdig” analysmetod utan istället försökt hitta mina egna utgångspunkter och frågeställningar. Enkäten är av halvstrukturerad typ. Det finns både slutna och öppna svarsalternativ. Den har utvecklats som ett tänkt redskap för samhälls- och landskapsplanerare och avser att inventera och mäta var och om det finns potential för möten mellan människor. I utvecklandet av enkäten har jag utifrån förförståelse och kunskapsinhämtning tagit fram olika typer av parametrar som avser att mäta eventuella skillnader i landskapets förmåga att bidra till socialisation. Jag har också intresserat mig för om det eventuellt finns mätbara skillnader i synen på hur landskapet betraktas mellan män och kvinnor, gammal och ung.

1.4 Avgränsningar

Jag har begränsat mig till att i huvudsak använda mig av två litteraturkällor: Banverkets rapport om SKB samt J.C. Barrows bok om ämnet. Beträffande mina egna undersökningar så handlar det om ett så kallat bekvämlighetsurval. Jag ville testa förståelsen av enkäten inför en eventuellt större undersökning av ett representativt urval. Dessa val utifrån arbetets omfattning, tid och resurser.

2. Om SKB

2.1 Definition

En definition av SKB är nödvändig då det inte är ett etablerat begrepp. Även en MKB undersöker vissa sociala aspekter som tillgänglighet och säkerhet men fokuserar mer på den fysiska miljön. Banverket (2006) definierar SKB som mer abstrakt och undersöker *upplevd* känsla av tillgänglighet, trygghet och jämställdhet.

Det finns olika synpunkter på vad som ska räknas in i sociala konsekvenser. Vissa räknar in kultur, andra menar att ekonomi bör finnas med i en SKB. Det finns till och med de som menar att de förra samt fysiska och biologiska aspekter i miljön är så förenade att de borde behandlas tillsammans i en TIA, Total Impact Assessment. (Barrow 1997)

Det kan vara svårt att skilja MKB och SKB åt då de så starkt påverkar varandra. Konsekvenser för miljön kan ge sociala konsekvenser. Även inom

MKB, verkar de sociala frågorna (behandlas under *hälsa*) vara ett diffust begrepp, något som Mari Kågström vid SLU forskar kring.

Också estetik skulle kunna innefattas i en SKB eftersom estetik kan påverka upplevelser och välbefinnande. I dag förpassas oftast de estetiska aspekterna till det för projektet gällande gestaltungsprogrammet. Jag tror att man med gott resultat skulle kunna använda sig av begreppet estetik i en SKB även om det kan vara svårt att kvantifiera en estetisk upplevelse. Då SKB hanterar människors upplevelse av en plats är det viktigt att få med även dessa aspekter. Det kan också finnas problem vad gäller estetik och tillgänglighet. Till exempel om estetik höjer en plats värde men sänker tillgängligheten (med exempelvis trappor). Platsen kan bli en källa för möten, men inte för alla.

Som jag ser det bör så många som möjligt sociala aspekter vilka påverkar människor i deras sociala interaktion behandlas i en SKB.

2.2 Drivkrafter

En SKB skulle mycket väl kunna användas som verktyg för landskapsarkitekter och andra typer av samhällsplanerare men också för sociologer med flera för att uppfylla de mål och strategier vilka talar för sociala frågor.

I FN:s Riodeklaration (FN 1992) lyfts tre dimensioner av hållbar utveckling fram: ekologisk, ekonomisk och social hållbar utveckling. Det finns också nationella mål som talar för en utveckling av social konsekvensbeskrivning. Planering och anläggande regleras bland annat genom Plan- och bygglagen. Sociala hänsyn, jämlikhet och långsiktig hållbarhet tas upp i denna.

Om de planerade planerna kan ha en betydande miljöpåverkan eller påverkan på människors hälsa ska en MKB göras, enligt miljöbalken kapitel 6. (Riksdagen 1996) Det kan vara svårt att veta när en betydande social påverkan föreligger. Jag skulle utgå ifrån faktum att om ett planerat projekt påverkar miljön påverkar den också den sociala miljön då de är så nära förenade med varandra. Om större ingrepp ska göras kommer det med största sannolikhet också att påverka miljö och sociala interaktioner i högre grad.

2.3 Dagens kunskap

Kritiken mot SKB är ofta att den skulle vara oprecis, teoretiserande och beskrivande snarare än analytisk och förklarande. Vidare uppfattas den som dålig på att förutse, svår att mäta, att den försenar projekt och därför kostar pengar. Andra menar att några av världens mest sociala, politiska och ekonomiskt kostsamma problem skulle kunnat förutsägas och undvikits eller mildrats med en SKB. SKB för ett stort projekt står för cirka 10 % av totalkostnaden. Det är väl investerade pengar om sociala problem kan minskas eller till och med undvikas. (Barrow 1997) Ett vanligt problem vid transportinfrastrukturprojekt är att man observerar åtgärder som är nödvändiga för att förhindra den sociala kvaliteten först efter planering. Detta leder inte bara till besvär för allmänheten utan blir mer krångligt och dyrare än om man beaktat dessa aspekter tidigare. (Banverket 2006)

Med SKB kan planerarna redovisa resultatet. Därefter med gott samvete gå vidare eller avbryta processen om projektet inte är socialt hållbart. ”Man vet vad man ger sig in på”, som Florgård uttrycker det.

Sociala frågor uppmärksammas också i en hälsokonsekvensbeskrivning, HKB, (WHO 1999) men behandlar inte upplevelsaspekten beträffande sociala frågor.

Det kan vara svårt att skilja mellan hälsofrågor och sociala frågor. I Sverige har sociala frågor länge varit försummade inom MKB enligt Mari Kågström, forskare inom hälsofrågor i MKB vid SLU.

I de nordiska länderna ligger fokus snarare på HKB än på SKB. Finland är det nordiska land som ligger före vad gäller integrering av sociala frågor inom planering. SKB har gjorts och utvecklats till att behandla både hälsofrågor och sociala frågor i en så kallad HIA, Human Impact Assessment. (National Institute for Health and Welfare 2009) Nordiska samarbeten ökar kunskaperna om SKB och många internationella framgångar sker med metoder som används i praktiken. Däremot har ingen specifik SKB-process utvecklats likt den svenska MKB-processen. Här talas ofta om Environmental Impact Assessment, EIA. (Banverket 2006)

Kända namn som sätts i samband med SKB är Frank Vanclay och Henk Becker, professorer i landsbygdssociologi respektive sociologi. Författarna menar att det inte finns någon universal metod för SKB, att varje problem man stöter på kräver olika tillvägagångssätt.

En god SKB enligt Becker & Vanclay (2003 s.75):

- Urskiljer parter och berörda människor.
- Underlättar för och samordnar parter.
- Utgår från ett lokalt, historiskt sammanhang.
- Utgår från och ger en mångskiftande bild av värden och lokal kultur.
- Urskiljer och beskriver de aktiviteter som kan få konsekvenser för projektet.
- Förutser möjliga förändringar och reaktioner i samhället.
- Fungerar som underlag vid utvärdering och val av åtgärder (eller ingen åtgärd).
- Finns med vid val av alternativ lokalisering.
- Rekommenderar förebyggande åtgärder.
- Ger förslag på kompensationsåtgärder.
- Beskriver möjliga konflikter mellan intressenter och rådgivare i processen.
- Förbättrar strategier som kan angripa förändringar som inte kan mildras/åtgärdas.
- Hjälper till att utveckla kompetenser i det berörda samhället.
- Ger råd och samordnar institutionella arrangemang för berörda parter.
- Samlar information till uppföljning av konsekvensanalysen och projektet.

2.4 Modeller för SKB

En utmaning med utformandet av förslaget till SKB var enligt Banverket att definiera begreppet social kvalitet och därtill kunna mäta förändringar av denna. Inför framtiden ligger fokus på att utveckla kunskap kring sambandet mellan effekt och konsekvens för olika grupper. Banverkets slutsatser inför ett förslag till modell för SKB är bland annat att en standardiserad modell för SKB kan utarbetas, men bör anpassas efter projekt. Det gäller också val av metod. En SKB bör genomföras separat och inte som en integrerad del i MKB. Vid utvecklandet av ny SKB-modell ska hänsyn tas till tidigare dokument och utvecklingsprocesser. Banverkets mest väsentliga erfarenhet är det faktum att den föreslagna modellen fungerar, att en SKB är genomförbar och användbar. Även om en SKB inte är särskilt komplicerad är den tidskrävande. (Banverket 2006)

Banverkets modell är generell och tänkt att användas som mall för SKB vid olika infrastrukturprojekt. De föreslår moment som bör standardiseras och en viss

ordningsföljd. Föreslagna metoder kan modifieras eller bytas ut beroende på projekttyp. Alla åldrar och båda kön bör studeras i en SKB, liksom representanter för funktionshindrade. Kvantitativa metoder undersöker faktisk tillgänglighet och jämställdhet och kvalitativa metoder visar på upplevelsen av desamma. Modellen har testats i en fallstudie. Om man som jag anser att om en MKB är nödvändig så är också en SKB det, skulle det därför vara lämpligt att samköra dessa steg.

Följande moment används i Banverkets förslag till SKB-modell (2006):

- Projektgrupp tillsätts
- Kunskapsinsamling och förberedelse – Är en SKB nödvändig?
- Allmänhetens åsikter och uppfattningar
- Barnens åsikter och uppfattningar
- Kartläggning av orts-/samhällsstruktur
- Relationsanalys A) Identifiering B) Bedömning
- Åtgärdsförslag
- Samlad bedömning
- Fördjupad bedömning samt åtgärdsförslag
- Bygg- och driftfas
- Uppföljning samt revidering av SKB-modellen
- Övrigt

2.5 Metoder för SKB

De ideala SKB-metoderna enligt Barrow (1997):

- Är systematiska
- Är så objektiv som det är möjligt
- Tillåter jämförelse
- Tillåter värdering

Om en SKB ska vara av värde är det nödvändigt att hålla processen öppen.

Fältundersökning är en metod för SKB. Den kan vara direkt eller indirekt (Barrow 1997). Den direkta kan vara diskret (med exempelvis övervakningskamera) eller öppen. Indirekt fältundersökning kan vara studier i förändringar genom sociala indikatorer, exempelvis genom enkätundersökningar.

Inom Banverket försöker man se till vilka sociala konsekvenser olika projekt kan tänkas bidra till, men ingen konkret metodmall har utvecklats bortsett från metoden *samråd*, vilken har svårighet belysa alla sociala aspekter.

Mari Kågström påpekar att det är viktigt att se varje projekt som nytt. Vad är viktigt i projektet? Hur ser det ut här - vilka frågor är viktiga? Det finns på så sätt ingen universalmetod. De metoder som vanligen används i nuläget är *intervjuer*, *enkäter*, *samråd* och *vandringar*. Kågström menar att en kombination av olika metoder oftast är det bästa.

Expertmetoden är exempel på en tillämpad SKB-metod. Vid projektet Västlänken, lät man en professor i sociologi söka svaren på frågor rörande sociala konsekvenser. Man har också tagit in åsikter via en enkät till allmänheten, en metod som använts sparsamt vad gäller sociala frågor. (Banverket 2006)

Det finns även andra sätt att arbeta med sociala frågor inom planering. Karlshamns kommun arbetar med en metod som skulle kunna vara till nytta för

landskapsarkitekter, ett slags *checklista* för SKB. Den används i processens startskede och ihop med en dialog med allmänheten ger checklistan ett underlag i processen. Både allmänhet och olika "experter" kan lämna synpunkter på checklistan, vilken har fungerat bra. (Banverket 2006)

Fokusgrupp är en kvalitativ metod där små grupper intervjuas och som gör det möjligt för berörda att vara delaktiga i processen. Fokusgrupper kan vara grupper som representerar allmänheten eller riktade grupper. Genom att mötas i grupper och diskutera frågor av relevans för en SKB får man djupare förståelse om hur människor kan uppleva sociala frågor. Åsikter som framkommer vid sådana möten kan annars vara svåra att komma åt. "I en fokusgrupp släpper människor oftast hämningarna och 'verkliga' säger vad de tycker och känner...", menar Lina Lindqvist på Regendi. (Banverket 2006 s. 26)

Det finns risker med metoden avseende gruppdynamik och ledarskap vilka kan inverka på resultatet. Det positiva är att man kan resonera sig fram till saker som kanske inte skulle framkommit i en enkätundersökning.

2.6 Processen och allmänheten

När allmänheten kommer med i processen kan landskapsarkitekter och berörda mötas. Framkomna synpunkter kan vara sådana som inte uppfattas "från utsidan". Något som brukar diskuteras är vem som ska "bestämma" - allmänheten eller landskapsarkitekten. En dialog med ett gemensamt mål torde vara den bästa lösningen, även om det inte är alltid är dit man når.

Arbetet med att få med allmänheten i projekt ser Mari Kågström som någonting positivt. Det kan ta tid och vara krångligt att få till en dialog. Att hitta metoder för att få med allmänhetens deltagande ser hon därför som en mycket viktig fråga. Likaså kan det vara svårt att fånga barnens intresse kring sociala frågor. En svårighet kan också vara att väga synpunkter som barn lämnar.

Banverket (2006) drar slutsatsen att berörda människor i högre grad känner delaktighet i processen. De upplever att Banverket "faktiskt" bryr sig när de bjuder in allmänheten. Berörda människor ges en möjlighet till insyn och påverkan i planeringen av sin omgivning. Likaså erhåller planerare insyn och förståelse för det samhälle som de påverkar genom sin planering.

När människor involveras i processen känner de högre tillit och sociokulturell hållbarhet kan uppnås genom länken allmänhet och SKB. Att involvera allmänheten i processen kan dock för många beslutsfattare bli en "kulturchock". (Barrow 1997)

2.7 Segregering och diskriminering

Landskapsarkitekter och andra samhällsplanerare skapar i bästa fall miljöer där människor kan mötas. Vi har en fantastisk möjlighet att skapa ett klimat som stimulerar till möten och det vore lysande om vi kunde planera bort segregation. Faktum är att det krävs fler insatser från politiskt håll och från människors vilja om vi ska kunna skapa och upprätthålla ett respektfullt samhälle.

Landskapsarkitekter bör veta att vägar och andra fysiska hinder lätt blir mentala och sociala hinder. Dessa gränser upprätthålls av de normer och värderingar som omger oss. Likväl visar sig människans gränsdragningar i hennes fördomar. (Stier & Book 2004)

Storskalig utbyggnad och isolerade stadspartier skapar fysisk segregation. För att skapa eller behålla social hållbarhet krävs att staden blir "[...]blandad med

olika funktioner, med nytt och gammalt, stora företag och små företag, affärer och kultur, offentligt och privat, livligt och lugnt, exploaterat och grönt.” (Hållbar stadsutveckling 2008 s. 32)

Banverkets projekt har inriktats mot tillgänglighets-, trygghets- och jämställdhetsaspekter. De påpekar att det finns andra aspekter som kan vara relevanta vid planering av transportinfrastruktur: ”Planering och byggande av kommunikationer är ett viktigt redskap i arbetet med att minska alternativt undvika segregation, därmed bör vi inte bortse från denna aspekts betydelse i sociala konsekvensbeskrivningar.” (Banverket 2006 s. 38)

Mari Kågström ser ett problem att det på samråd mest är män över 50 som kommer till tals. Unga kvinnor ”som du och jag” hörs inte i samma utsträckning. Även Banverket har uppmärksammat detta som genom enkäter hoppas få en ökad svarsfrekvens och nå fler kvinnor.

I Formas Kunskapssammanställning – Långsiktig hållbar stadsutveckling (2004) står det att den manliga kulturen inom offentlig förvaltning och hos privata bostadsföretag kan leda till osynliggörande av vissa grupper. Detta visas i en undersökning av Rosengård och Botkyrka där det tidigare kommunala bostadsbolaget privatiserats. Till följd av detta har underhållet på hus och utemiljöer blivit eftersatt. Osammanhållen politik mot boendesegregation riskerar också att skapa ett klimat av rasism, diskriminering och sociala konflikter.

Sociala dimensioner omtalas ofta i negativa termer beträffande hållbar utveckling – segregering, exkludering, diskriminering. Man borde istället enligt Forma (2004), tala om social kohesion - det ”samhälleliga kitt” som ger sammanhållning.

2.8 Problem och framtida utmaningar

Ett samhälle är dynamiskt och relaterar till svårdefinierbara faktorer som en historisk kontext vilken kan vara svåra att se från ”utsidan”. Därför kan aldrig en SKB bli fullkomligt komplett eller precis. Svårigheterna i utvecklandet och integrering av SKB och MKB beror också till stor del på att det inte finns någon klar definition av SKB och dess koncept, något som efterfrågats sedan 1980-talet. Många menar också att SKB behöver bli bättre integrerad i planering och beslutsfattande och följa med under processens gång. Idag är MKB och SKB två separata processer. (Barrow 1997)

Till detta kan det också finnas ett visst motstånd till SKB hos beslutsfattare, att ekonomi och teknik går före sociala frågor. Mari Kågström har i sitt arbete sett en viss skepsis till dessa frågor. ”Ska vi få med det här också?” är en vanlig reaktion. Det kan kännas som om andra saker får stryka på foten.

Svårigheterna med SKB ligger bland annat i dess ”mjukhet” och oexakthet till skillnad mot det mer tangerbara i MKB. Det kan likaså vara svårt att mäta allt i en SKB. SKB bygger på ”sociala indikationer” men dessa är enligt Soderstrom (Barrow 1997) inte perfekta. Det behövs fortfarande verktyg för att uppnå en trovärdig och synligt mätbar SKB.

Det finns som jag ser det en styrka i att behålla det humanistiska perspektivet även när det kan vara svårt att greppa och är oexakt. Människor är inte robotar. Det går inte heller att mäta någonting som är i ständig förändring, det man får är en ögonblicksbild, beroende av flera olika dynamiska faktorer .

Florgård menar att SKB likväl som MKB kan vara en passiv planeringsform som rättar till felaktigheter istället för att se till framtiden. I MKB beskrivs

konsekvenser och vad som kan göras för att mildra dessa, något som inte beskrivs lika tydligt i SKB. En SKB har ofta alternativåtgärder varav ett alternativ kan vara att inte göra någonting alls. Florgård påpekar att man måste vara medveten om vilka alternativ man väljer mellan. Man kan välja att presentera tre alternativ varav de två första är pest eller kolera och det tredje alternativet är det önskvärda. Då försvinner syftet med en SKB. Han påpekar också att en SKB endast utgör underlag, det är inte styrande för beslut och kan få relativt liten genomslagskraft. Det som kan vara negativt med en SKB är att den tar upp negativa sidor vilket kanske inte är önskvärt att visa. Eftersom att sociala frågor många gånger försummas är det viktigt att hantera dem, avslutar Florgård.

Det finns inte särskilt många projekt där SKB har genomförts och då främst i infrastrukturprojekt. Behovet av att forskning inom området är stort. Mari Kågström har i sitt arbete sett en ovilja att prova på andra vägar. Man tänker ofta: ”Vi har gjort så här och det har fungerat bra”. Hon menar att det borde finnas andra sätt man kan jobba på.

Banverket (2006) menar att det behövs mer forskning och studier avseende sociala frågor i planering. Ett enkelt sätt att lyfta fram sociala frågor är att tillsätta en SKB-samordnare, något som också Mari Kågström, förordar. Banverket föreslår också att i större grad engagera förvaltningar och institutioner med kunskap i sociala frågor. Det finns emellertid problem med att applicera social forskning i praktiken liksom att engagera allmänheten i frågor som berör dem.

Landskapsarkitekter kan eller bör använda sig av SKB bland annat för att:

- veta vilka sociala konsekvenser ett projekt kommer att få
- få en uppfattning om allmänhetens (alla grupper) upplevelser
- skapa en brygga mellan planerare och allmänhet
- uppnå mål och strategier i långsiktig bemärkelse
- inte riskera att sociala frågor glöms bort
- undvika socialt kostsamma problem
- skapa ett samhälle med trygghet, tillgänglighet och jämställdhet
- genom planering skapa förutsättningar och möjligheter till möten

3. Resultat av bakgrundstudier genom förslag till metod

För att uppnå mitt syfte har jag använt mig av en indirekt fältundersökning genom en enkät eftersom att det som efterfrågas är mätbara metoder och att få med allmänheten i processen. Enkäten följer med som Bilaga 1.

Min metod testades på bostadsområdet Norra Haga norr om Västerås centrum. Området består av flerfamiljshus i bostadsrättsform samt fristående villor. Området gränsar till andra bostadsområden och industriområde i norr. På området finns förskola och skola för årskurserna 1-6. I området finns det en ICA-affär och en större lekplats.

Jag föreslår en egen metod för social analys, så kallad *Mötesanalys*, vilken kan användas inom SKB, men även som en självständig, grundläggande social analys. Utgångspunkten för analysen är att se vilka möjligheter som finns för att mötas. Om vi aldrig möts blir vi, eller förblir, åtskilda/segregerade. Genom att undersöka när, var och hur sociala möten sker kan vi göra en social bedömning

vilken också kan vara grund för framtida förändringar. Jag har även med Banverkets tankegångar kring tillgänglighet, säkerhet och jämställdhet.

Inledningsvis skall respondenterna uppge ålder och kön. I en reell undersökning är tanken att urvalet ska vara representativt för det undersökta området. Jag har i enkäten dels frågor där jag ber de tillfrågade markera på en skala i fyra steg, dels frågor där de får markera ut svaren på en karta. Genom att addera svaren kan man få ett representativt svar för den undersökta gruppen. Likaså kan de markerade kartorna läggas på varandra så att det mönster som framkommer visar var de flesta exempelvis upplever otrygghet.

Enkäten har provtestats med avseende på förståelse. Ett sammanfattande svarsresultat är därför inte intressant att redovisa då jag inte har ett representativt urval. Jag har som exempel lagt några kartor på varandra med samma frågeställning för att visa hur detta skulle kunna se ut (se bilaga 2).

Den föreslagna metoden kan:

- Visa vilka möjligheter till sociala möten som finns i dagsläget
- Jämföras med en eventuell förändring

3.1 Teoretiker som bakgrund till metoden

Min metod med dess komponenter är utvecklad utifrån de teoretiker som vanligen används inom landskapsarkitektur. Jag har i första hand utgått ifrån tankar från *Jan Gehl* arkitekt och professor i urban design och hans teorier om människans beteende i det offentliga rummet, vilka går att finna i boken *Livet mellem husene*. (Gehl 1980). En annan inspiration har varit *Jane Jacobs*, mest känd för *Den amerikanska storstadens liv och förfall*, som påverkat debatten kring den moderna stadsplaneringen. Jag har i min metod också utgått ifrån *SWOT*, vilket är en förkortning byggd på de engelska orden ”Strengths”, ”Weaknesses”, ”Opportunities” och ”Threats”, vilken utgår ifrån styrkor, svagheter, möjligheter och hot vid en strategisk översyn. (Wikipedia 2009) Idéer har också hämtats ifrån *Kevin Lynch*, som menar att människor förstår sin omgivning genom mentala kartor där fem element ingår: stråk, kanter, distrikt, noder och landmärken. (Lynch 1960) Jag har också tagit med egna idéer som bland annat estetiska aspekter. Jag har omformulerat eller förklarat svårbegripliga begrepp som landmärken, stråk och dylikt.

3.2 Komponenter som studeras genom metoden

- Att utvärdera om det finns *möjligheter till lek* och *var man brukar leka* är viktigt. Barn leker inte alltid på lekplatser med lekredskap, utan på mer informella lekplatser. Om möjligheten till lek inte finns eller är dålig, finns troligtvis inte heller barnfamiljer.
- Att undersöka *tillgängligheten*, något som Banverket jobbar med, är naturligtvis nödvändigt framförallt för äldre och funktionshindrade. Tillgänglighet kan också betyda att inte blir utesluten genom exempelvis portkoder, inhägnade områden och dylikt, vilket paradoxalt nog skapar otrygghet som jag ser det.
- Att undersöka hur människor upplever *skalan* har mycket att göra med hur man förhåller sig till sin omgivning. I stora skalor kan detaljer lätt försvinna och det blir lätt monotont, menar också Gehl. Vid långa

- avstånd minskar också möjligheten till social kontakt - att kunna kommunicera, men också att kunna ta sig fram (tillgänglighet).
- *Vardagliga aktiviteter*, det vill säga de vägar man tar var dag är viktiga att kartlägga då det är där de flesta möten sker. Man kan genom kartläggning av var människor möts också stimulera fler/bättre möjligheter till möten.
  - Likaså kan de möten som sker på *fritiden* stimuleras. Det är inte alltid man vet var människor uppehåller sig och det är inte alltid man ska lägga sig i var exempelvis ungdomar är eftersom att de ofta har ett behov av mer undanskymda platser.
  - Möjlighet att *se andra människor från bostaden* är också det en social stimulans. Det kan vara särskilt viktigt för äldre som inte har möjlighet att komma ut så ofta. Genom att kunna se vad som försiggår utanför fönstret är det också lättare att komma ut; om barn ser andra barn leka vill de också gärna ut, menar Gehl. Genom fler ögon på gatan ökar också graden av social kontroll. Något som Jane Jacobs skulle skriva under på. När människor vågar sig ut vågar sig också fler ut. Aktivitet föder aktivitet. Genom social kontroll och att möta ”främlingen” skapas trygghet.
  - Genom en *variation i boende och funktioner* skapas också det samhällseliga kitt som ger sammanhållning. Det kan man läsa i både Formas skrift (2004) och i Hållbar stadsutveckling (2008). Människor med olika bakgrund, utbildning, ålder möts.
  - Storskaligt byggande och isolerade stadspartier skapar fysisk segregation genom *barriärer*.
  - Det finns också behov av *möjlighet till olika slags aktiviteter*. Livlig aktivitet, kanske viktigast för barn och ungdom och lugn aktivitet, mer viktig för äldre men även för mer avskilda möten eller tid för sig själv.
  - Var andra rör sig genom *stråk* och var du själv rör dig behöver inte överensstämma. Du kanske undviker ett område där andra är.
  - *Tilltalande platser* ur estetisk synvinkel är ofta sådana som man också gärna vistas på och *inte tilltalande platser* där man inte gärna vistas. Här kan det behövas insatser.
  - *Platser som jag undviker* har likaså dåligt social ”status”.
  - Gehl menar att det finns ett behov av att gå, stå och sitta och att dessa behov måste tillgodoses. Att sitta kräver mer än att gå och stå. Det behövs *sittplatser*. Att lokalisera var det finns möjligheter att sitta eller var människor skulle vilja sitta är viktigt. Det är här det finns möjlighet att vistas en längre tid och kunna utveckla relationer.
  - *Samlingsplatser* är viktiga, speciellt för de som har ett litet socialt nätverk. Samlingsplatsen kan vara en livsmedelsbutik eller liknande. Ofta blir kunden uppdaterad vad som händer i grannskapet av butiksägaren, eller ”trottoarpersonen”, som Jacobs skulle kalla det.
  - *Genvägar* är dels viktiga att lokalisera ur säkerhetssynpunkt (över vägar), men också för att utröna människors inofficiella vägar. Det kan till exempel vara en idé att göra en lerig stig över en gräsyta permanent med asfalt och öka socialiserbarheten genom att sätta dit en bänk och en plantering.
  - *Landmärken* är viktiga för orientering och i sin tur för trygghet och kan ge området identitet.

- Att avsluta med en *öppen fråga* är viktigt för att få med synpunkter och åsikter som inte uppmärksammas.

3.3 Användningsområden för metoden

Vid en utveckling av min metod skulle den kunna användas i en SKB, för att exempelvis vara ett underlag vid en planerad förändring. Metoden kan även användas för att göra en fristående grundläggande social analys, likt den tidigare nämnda checklista som Karlshamns kommun använder sig av, för att se hur den sociala statusen är i dagsläget och vara till grund för att se vad som kan göras för att ytterligare stimulera möten.

Den föreslagna metoden kan användas för att analysera möjligheter till möten i andra områden än i bostadsområden (som jag har undersökt i det här fallet) och får då anpassas efter det valda området.

4. Diskussion och slutsatser

Sociala konsekvenser har i planerings-sammanhang ofta hamnat på undantag. (Barrow 1997) Det finns ett behov av att lyfta fram sociala frågor i planeringsprocesser, kanske till och med lagstadga SKB precis som MKB. Som jag ser det finns det ett behov att jobba för att främja möten. Det här är viktigt för att inte hamna i ett "vi-och-dom-tänkande". Jag tror att det är genom möten som vi kan lära oss förstå och respektera varandra. Som jag ser det kan det likaså vara nödvändigt att använda sig av andra "laddade" ord som integrering, inkludering och jämlikhet.

I mitt kandidatarbete har jag kommit underfund med att mina funderingar och mina tankegångar skulle kunna utvecklas för att höja giltigheten och generaliserbarheten inom metodutvecklingen för SKB. Metoden skulle kunna utvecklas inom ramen för ett examensarbete eller annan forskning.

Målet med mina och andra studier av den här typen är att få till stånd fler arenor för möten mellan människor med olika bakgrund eftersom jag och en del med mig tror att det skulle vara positivt för den sociala sammanhållningen i exempelvis bostadsområden, men även i samhället i stort.

4.1 Utarbetande av metod

Kågström med flera menar att det finns ett motstånd mot sociala frågor inom planering. De är svåra att greppa och hantera. Det kan också vara svårt att mäta upplevelser. Mot bakgrund av behovet av mätbara metoder valde jag att utarbeta en enkätmetod, vilken i en framtida mer omfattande version ska kunna kvantifieras efter ett insamlat svarsresultat. Min metod var tänkt som en grundläggande social analys som undersöker möjligheterna till möten i dagsläget och utgör grund för en eventuell förändring.

Jag ville göra olika typer av mätningar av ett områdes grad av social sammanhållning. Kvantitativa undersökningar är lättare att generalisera och jag ville utveckla en lättanvänd metod för landskapsarkitekter. Jag har ovan nämnt att det vore fördelaktigare att ha ett statistiskt representativt urval för en likartad enkätundersökning. Nackdelar finns med ett representativt urval. Personer som inte bor i området, exempelvis personer som passerar området, ryms inte i ett statistiskt representativt urval, om urvalet är de människor som bor där. Området kan likaså vara befolkat av en relativt homogen grupp.

Jag har använt mig av ett bekvämlighetsurval och ville testa förståelsen av enkäten inför en eventuellt större undersökning som då skulle kunna genomföras med ett representativt urval.

4.2 Förslag till utveckling av metod

Jag har insett att enkäten behöver utvecklas på en rad punkter för att kunna fungera tillfredställande. Det gäller hur enkäten är uppdelad i olika sociala grupperingar såsom ålder, utbildning, inkomst och sysselsättning. Detta för att fokusera på konsekvenser för olika grupper.

I min enkät tog jag åldersspannen ifrån Banverkets studie (se bilaga 1) vilket jag nu ser är alldeles för vittfamnande. I gruppen 18-65 år kan det finnas stora variationer som inte blir mätbara. Det är möjligt att 18-åringarna har andra upplevelser kring området än 65-åringarna.

Frågorna om aktivitet (livlig och lugn) kan också de graderas.

Frågan om vilken koppling man har till området bör anges med förbestämda svarsalternativ för att kunna mätas.

Att se människor på *nära* håll inifrån sin bostad är likaså en mer korrekt fråga. Frågorna om skala och genvägar var svåra att förstå och behöver förtydligas.

Det kan likaså vara en idé att se över ordval som "plats" när det som söks också är område. De flesta tillfrågade ringade in områden, men en person markerade med kryss, vilket var mer rätt då frågan gällde platser.

När det gäller exempelvis platser som de utfrågade säger sig gärna vilja tillbringa tid på eller undvika skulle jag behöva ytterligare förståelse. Jag kan genom att lätta kartorna på varandra se *var* dessa områden är. (Se exempel i bilaga 2) Däremot kan inte enkäten svara på frågan *varför* en person exempelvis inte tycker om en plats. Det är någonting som behöver utvecklas.

Vad gäller barnens upplevelser är det nödvändigt att utarbeta en enkät som tillsammans med pedagoger kan användas som underlag. Modeller och markera med snöre eller flaggor skulle också vara en variant att jobba med för barn med flera. Det finns många sätt och möjligheter att experimentera fram metoder. Mycket kunskap behöver inhämtas kring barn och deras upplevelse i närmiljön.

Det kan behövas fler metoder för att komplettera denna. Fokusgrupper har prövats med gott resultat och ger enligt Lina Lindqvist en ärligare bild av hur människor upplever dessa frågor. En möjlig utveckling av metoden är ökade kvalitativa inslag som till exempel vandring där de tillfrågade kan fotografera vilka platser de finner tilltalande, otrygga och så vidare. Det är naturligtvis också möjligt de markerade platserna fotograferas i efterhand av undersökaren för att kunna användas som komplement till undersökningen.

Det finns ett behov av att arbeta fram och prova olika metoder i praktiken, menar Kågström. Det finns fler områden att jobba med än tillgänglighet, trygghet och jämställdhet, som Banverket lyfter fram. I en reell undersökning skulle pappersformat inte fungera och en digital version skulle då vara nödvändigt. Det finns idag teknik att se miljöer i 3D-format och lättare förstå omgivningen. Dessvärre kan vissa grupper uteslutas som inte har möjlighet att tillägna sig den typen av information. En variant vore att med vandring gå runt med GPS och markera svar. Det kan också vara en möjlighet för personer, exempelvis barn, som kan ha svårigheter att orientera sig med hjälp av kartor.

5. Bilagor

Bilaga 1. Enkät. Social analys över Norra Haga, Västerås

Bilaga 2. Exempel på överlappning av svar på kartmaterial.

Referenser

Litteratur:

Banverket (2006). Social konsekvensbeskrivning Översikt, förslag till modell och fallstudie. Göteborg: Banverket

Barrow, C. J. (1997). Environmental and social impact assessment: an introduction. London: Arnold.

Ullstad, Erland (2008). Hållbar stadsutveckling En politisk handbok från Sveriges Arkitekter. Stockholm: Intellecta.

Book, T. & Stier, J. (2004). GHETTOT – som geografisk, historisk och sociologisk företeelse. Lund: Studentlitteratur

Becker H. A. & Vanclay F. (2003). The International handbook of social impact assessment : conceptual and methodological advances. Northampton, MA: Edward Elgar Publishing

Jacobs, Jane (2004). *Den amerikanska storstadens liv och förfall*. Göteborg: Daidalos AB

Gehl, Jan (1980). *Livet mellem husene*. Köpenhamn: Arkitektens Forlag

Lynch, Kevin (1960). *The Image of the City*. Cambridge [Mass.]: M.I.T. Press & Harvard Univ. Press

Antonovsky, Aaron (2005). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och kultur

Elektroniska källor:

Forma (2004). *Kunskapssammanställning Långsiktigt hållbar stadsutveckling*. http://www.formas.se/upload/dokument/forskning/kunskapsversikter/Stadsutveckling_slutgiltig_rapport_1_sept_UT.pdf (hämtad 2009-04-29)

Wikipedia (uppdaterad 2009-04-21).<http://sv.wikipedia.org/wiki/SWOT> Sökord: SWOT. (hämtad 2009-04-28)

Wikipedia (uppdaterad 2008-10-31). http://sv.wikipedia.org/wiki/Jan_Gehl Sökord: Jan Gehl, (hämtad 2009-04-28)

Wikipedia (uppdaterad 2009-02-06). http://en.wikipedia.org/wiki/Kevin_A._Lynch Sökord: Kevin Lynch, (hämtad 2009-04-28)

Wikipedia (uppdaterad 2009-05-23).

<http://sv.wikipedia.org/wiki/Milj%C3%B6konsekvensbeskrivning> Sökord: Miljökonsekvensbeskrivning, (hämtad 2009-05-23)

FN (uppdaterad 2000-01-12) Riodeklarationen från 1992:

<http://www.un.org/documents/ga/conf151/aconf15126-1annex1.htm> (hämtad 2009-06-22)

Riksdagen (uppdaterad t.o.m. SFS 2009:293) Miljöbalk (1998:808):

<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1998:808> (hämtad 2009-06-22)

European Centre for Health Policy, WHO Regional Office for Europe (1999), *Gothenburg Consensus Paper Health Impact Assessment: main concepts and suggested approach*, Brussels: WHO.

<http://www.euro.who.int/document/PAE/Gothenburgpaper.pdf> (hämtad 2009-06-22)

National Institute for Health and Welfare (uppdaterad 2009-01-09) Human

Impact Assessment: <http://info.stakes.fi/iva/EN/index.htm> (hämtad 2009-06-22)

Muntliga källor:

Intervju med Claes Florgård, professor vid SLU, Ultuna, Uppsala, den 24 mars 2009.

Intervju med Mari Kågström, doktorand vid SLU, Ultuna, Uppsala, den 7 april 2009.